

Václav Bělohradský: Mezi světy & mezisvěty. Filosofické dialogy

Votobia, Praha 1997, 194 s.

Kniha Václava Bělohradského je sestavena ve formě, která plně odpovídá autorovu filosofickému přesvědčení. Dialogy s novináři a krátké články zveřejněné v českém tisku, to jsou charakteristické literární útvary pro postmoderního sociálního filozofa. V popředí jeho zájmu stojí svízelná cesta přechodu k demokracii a s ní spojená otázka otevřené společnosti. Netvoří ovšem jediný problém, k němuž se Bělohradský vyjadřuje. Zamýšlí se nad významem světového i českého románu, který chápe jako neocenitelný pramen svobodného evropského myšlení. V tomto literárním žánru se nejlépe projevuje schopnost evropského myslitele zesměšnit „velké pravdy“ a postavit proti nim osamělého jedince, jenž vnímá realitu z jiného úhlu. Hovoří o dědictví křesťanství pro dnešního člověka a vyzdvihuje úlohu evangelia, které převracelo „mrtvé slovo Starého zákona“ a relativizovalo ho ve světle dojmavých příběhů obyčejného člověka. Autor se dotýká významných historických událostí jakými byly studentská revolta v šedesátých letech, vznik antisemitismu, vytváření jednotné Evropy, a začleňuje je do své teorie vzniku pluralitní společnosti. V rozhovorech s novináři se Bělohradský vyjadřuje k současným problémům lidí trpících nemocí AIDS, kterým díky demonizaci této choroby hrozí vyhoštění ze společnosti. Stranou jeho úvah nestojí ani problém ekologie, ačkoli ho dle mého názoru bagatelizuje tvrzením, že ekologie vznikla z důvodu nedokonalosti trhu: „Ekologie je teorie, která se snaží stanovit, jaké skryté náklady je třeba započítávat do cen výrobků a kdo tyto větší náklady ponese.“

Myšlenky Václava Bělohradského jsou pro dnešní českou sociologii relevantní i přesto, že se staví do pozice radikálního liberála a práva individua jsou pro něj posvátná. Překračuje však tuto pozici a vyjadřuje se i k problémům transformace české společnosti v kontextu globalizace světa, na druhé straně však nezapomíná na zakořeněnost českého myšlení v historické tradici nesené nejen T. G. Masarykem či Karlem Čapkem, ale též Milanem Kunderou, Bohumilem Hrabalem a Milošem For-

manem, pro něž je česká historie pamětí obyčejného člověka. „Ti všichni ukazují, že ne dějiny, ale paměť je důležitá. Dějiny jsou totiž státní, ale paměť je člověčí.“

Zdůrazňuje nutnost zamýšlet se nad problémy technokratické společnosti, jimiž jsme poznamenáni více, než si dnes připouštíme. Autor se důrazně staví do opozice vůči společnosti jako systému, kde jedinec pouze plní svoji funkci, ale tím ztrácí svůj smysl života. Dnešní mladí lidé podle Bělohradského touží stát mimo systém, poněvadž tak může být jedinec realizována jejich svoboda – vzepřením se systému.

S novou porevoluční dobou k nám přišly i nové myšlenky a Bělohradského postoj se vyznačuje takovými pojmy jako pluralita, relativita, otevřená společnost. Po ní volá, když potvrzuje úvahy jednoho z představitelů Frankfurtské školy: „Adorno ve své úvaze o metafyzice po II. světové válce říká, že po Osvětimi, po holocaustu, už filozof nesmí nikdy být na straně věčných esencí, tvrdit, že skutečnost je jen to, co je věčné a trvalé. Musí být vždy na straně smrtelného, ohroženého těla...“ Bělohradského filozofie se stává pochopitelnou, snaží se navázat kontakt s širším obecnstvem i prostřednictvím médií, která autor chápe jako jeden z hlavních instrumentů, jimiž se šíří nová postmoderní kultura. Její poslání autor charakterizuje tvrzením: „rozdílné kultury zavlčené do postmoderní mediální sítě mají nutně něco společného – totiž zkušenost toho, že odlišnost východisek je sdílitelná.“ To vše nutně vede k relativitě, ke zpochybnění uznávaných hodnot, na nichž je západní civilizace postavena.

Bělohradský dnešní svět záměrně rozkládá v nesouvislé útržky či fragmenty, přímo si libuje v jejich neuspořádanosti a nepřehlednosti. Tyto fragmenty nelze podle něj přijímat jako pravdivé informace, právě proto, že vycházejí ze zdrojů vyjadřujících jen partikulární zájmy. Ani média již nepodávají informace, ale zprostředkují pouze dílčí verze světa, které jsou vždy „něčím“. Zde navazuje na postmoderní tezi, podle níž jednotlivé způsoby komunikace jsou vždy nástrojem přesvědčování v rukou moci. Aby se autor vyhnul manipulaci své osobnosti někým mocným, kdo by mohl jeho názor zneužít, přistupuje na názor, že pravda nemůže být nikdy univerzální.

Základní otázkou, kterou si autor klade, je pochopení a správné uplatnění demokratického systému. Demokracii vidí z pohledu většiny, což v postmoderní době znamená, že jedinec je schopen představit si sama sebe na místě cizince. Bělohorskému je vlastní chápání demokracie, kterou současní političtí filosofové nazývají procedurálním liberalismem. Každému jedinci musí být zaručen stejný prostor pro vyjádření sebe sama. V obavě ze zneužití jakéhokoli zvládnutí jedince či sociální skupiny se autor brání zhodnocení či ocenění přínosu nových, odlišných kultur pro moderní společnost. Pouhou relativizací a zpochybněním jediné správné, většinou potvrzené pravdy, bude podle Bělohorského možno přiznat všechna práva i těm jedincům, kterým byla jejich práva dosud odírána. Tento přístup zbavuje ovšem příslušníka menšiny pouze vnějších zábran při prosazování svých práv. Většina jako by měla být uchválena tolerantním přístupem. Její postmodernismus ji zbavuje onoho, pro západní civilizaci typického, pocitu viny za bezohlednost, krutost i fanatismus, s jakým pokaždé ničila ty, kteří se odvážili zvednout hlas proti „Boží pravdě většiny“.

Rozbitím všeho posvátného se postmoderní společnosti podařilo vytvořit pojistku proti všem, kteří se zaklínali slovy objektivita či univerzálnost a v jejich jménu vnucovali světu zdánlivě lepší budoucnost. Bělohorský uznává, že takové řešení nás našich problémů zbavuje, ale zároveň vytváří problémy nové pro někoho jiného. To vše je ovšem stále nazírání problému ze strany většiny, která se takto zbavuje odpovědnosti za možné neúspěchy ostatních skupin v prosazování vlastního pohledu na svět. Liberální společnost, jak ji chápe autor, nehledá společný cíl. V teorii Bělohorského má jednotlivec právo jediné na to, aby měl stejný prostor pro vyjádření svých myšlenek jako ostatní. Zpochybnění jediné správné pravdy nevede ke skutečnému zrovnoprávnění „lidí na periferii“, jak je sám autor nazývá. Samozřejmě je nutná relativizace většinového názoru, Honeth k ní však připojuje další nutnou podmínku pro realizaci demokratických principů. Odlišné kultury minoritních skupin mohou přispět k pozitivnímu přehodnocení tradic, na kterých je evropská společnost postavena.

Většina by měla být schopna tento přínos zhodnotit a náležitě ocenit.

Vzdáme-li se všech univerzálních hodnot ve jménu partikularity a relativity, co můžeme nabídnout těm, kteří k nám přijdou ve snaze sdílet společný svět? I my přece vstupujeme do dialogu s určitými předpoklady vycházejícími z tradice západní civilizace. Naše tolerance, jak autor připomíná, vychází z relativity evangelia, které převrací tisícileté pravdy a odvažuje se hlásat pravý opak. Vychází z tradice evropského románu, který zpochybňuje oficiální pravdu, bagatelizuje ji a paroduje ji, ukazuje stále znovu jednotlivce ztraceného a bezmocného vůči systému, který se tváří, že je stvořen jen pro jeho dobro. Pluralita a demokracie – to jsou hodnoty, které západní civilizace prosazuje a brání nejen uvnitř svého světa, ale snaží se je prosazovat i ve světech cizích, někdy dokonce i za použití násilí. Podle Bělohorského to je nelegitimní. Pak nás ale odsuzuje k pasivitě a rezignaci na vše, co považujeme za správné a dobré. Jistě je nutné, aby názory kohokoli mohly být vždy zpochybněny a vystaveny kritice, ale nelze přece bránit své přesvědčení bez toho, aby bylo zakotveno v několika univerzálních hodnotách. Postmodernímu filozofovi stačí přijmout požadavek tolerance a dialogu. Bělohorský jej nakonec uzná, když tvrdí, že univerzalizmus je pro něj „pohostinnost vůči obecné formě zkušenosti, která vždy spočívá v tom, že se musím dozvědět i to, co jsem vědět nechtěl.“

Nicméně je nutné přiznat, že Václav Bělohorský přináší nový druh myšlení do světa, kde dialog a především zpochybnění evidentního bylo zakázané. Je pravděpodobné, že lidé se budou vzpírat přistoupit na míru takové relativizace. Jeho odvalu neustále vyvracet „přirozené“ reakce lidí, vstupovat do mediálního světa a trpělivě vysvětlovat, je třeba ocenit zvláště dnes, kdy teoretikové nemluví příliš srozumitelným jazykem a hlavně nevystupují na veřejnosti, aby obhájili svůj názor.

Autor klade velký důraz na otevřenost naší společnosti jiným kulturám. Česká společnost takových pobídek k otevřenosti vůči novým pohledům na svět potřebuje co nejvíce. Je to požadavek, který ve své snaze vtisknout postkomunistické transformaci jasný cíl směřování k otevřené společnosti vznášel již na